

SPOZNAJNI PROBLEMI U FILOSOFIJI PAVLA VUK-PAVLOVIČA

MARIJA BRIDA

(Zadar)

UDK 101 (457.13) »501«
Izvorni znanstveni tekst
primljen 8. 5. 1987.

U jezgri Vuk-Pavlovićeve filosofije ukrštavaju se spoznajna, aksiološka i ontološka problematika tvoreći linije koje se međusobno uvjetuju, ali ne tako da bi oblikovale discipline od kojih bi neka bila primarna, već u smislu međusobne zavisnosti u sadržajnom pogledu i u rješenjima. Mjesto ovog ukrštavanja i međusobne zavisnosti nalazi Vuk-Pavlović u fenomenu doživljaja. Shvaćen kao događaj u životnoj struji bivstvovanja, postaje tako doživljaj ishodištem ne samo njegova razmatranja problema spoznaje nego i cjelovite filosofije, budući da u njoj te problemske linije čine okosnicu sistema. Struktura te okosnice nazrijeva se već u njegovoj *Spoznaji i spoznajnoj teoriji*.

Sredinom dvadesetih godina, kad to djelo izlazi, u filosofiji je u porastu utjecaj istraživačkih opredjeljenja koja se kritički odnose spram dotada prevladavajućih novokantovskih i pozitivističkih strujanja i usredotočuju se oko izgradnje metodoloških temelja koji bi omogućili adekvatan teoretski pristup problematici čovjeka. Među različitim takvim putovima postaje sve diferentnijim onaj što se usmjerava na istraživanje doživljaja. Već krajem 19. stoljeća, u Diltheyevoj zamisli hermeneutike kao metode duhovnoznanstvene izgradnje povijesnog svijeta, doživljajna sadržajnost dobiva relevantan značaj. No bez razrađenog metodskog temelja kojim bi se doživljajni smisao mogao razlučiti od prirodnog i historijskog tijeka, kojemu doživljaj fenomenalno pripada, nije bilo moguće savladati psihologistički i historicistički relativizam. To pitanje identifikiranja doživljajnog logosa unutar fenomenalnog tijeka stavlja sebi u zadatak Husserl i rješava ga (koristeći pri tome svoja istraživačka iskustva iz područja matematike, te Bolzanovu zamisao »stavova koji važe o sebi« i Brentanovo tumačenje intencionalnosti svijesti) u *Logičkim istraživanjima* i u svojoj transcendentalnoj fenomenologiji. Sam metodski postulat transcendentalnosti, kao fenomenološkom redukcijom dobivenog područja u kojem bi jedino bio moguć znanstveni zahvaćaj intencionalnog života »čiste svijesti«, nisu Husserlovi najznačajniji nastavljači (Heidegger, Scheler, N. Hartmann)

slijedili, već je u razvijanju fenomenološke metode i bogatim mogućnostima njezine primjene u prvi plan došao aprioran karakter eidetske analize doživljajnih struktura (odnosno, umjetnine ili drugog odgovarajućeg fenomena), intuitivno ravnana apodiktičnom evidencijom kao kriterijem istinitosti. Ove značajke nalazimo i u Vuk-Pavlovićevu pristupu fenomenu doživljaja. Umjesto postuliranja transcendentalnosti kao istraživačkog medijuma, on u doživljajnom totalitetu razotkriva smisaonu hijerarhičnost i fenomenalnu slojevitost što mu, uz primjenu Meinongove teorije predmeta, omogućuje da problematiku doživljaja promatra u mnogostrukosti njegovih realnih veza.

*

Razmatrajući problem spoznaje u *Spoznaji i spoznajnoj teoriji*, Vuk-Pavlović primjećuje da ne bi imalo smisla dovoditi u pitanje samu činjeničnu datost spoznaje, već se pitanje odnosi na smisaoni značaj i doseg te na unutarnju strukturiranost spoznaje, čije je postojanje u doživljajnoj zazbiljnosti nesumnjivo. Od rezultata dobivenih razmatranjem te problematike zavisit će i odgovor na pitanje o karakteru teoretskog izviđanja spoznaje kao takve, tj. da li je takvo izviđanje moguće i, ako jest, ima li ono značaj jedne samosvojne znanosti, ili nekakav drukčiji. U istraživanju se, dakle, razlikuju dvije faze: fenomenološka i epistemološka.

U prvoj fazi razmatra se smisao i struktura spoznaje u sklopu spoznajnog doživljaja. Doživljaj se podvrgava analizi, koja u njemu otkriva tri fenomenalno i logički nezavisna sloja: »prastav znanja«, »bivstvo« i »međustav znanja«. Kao fenomenalno i logički nezavisni dađu se ti slojevi zasebno zahvatiti, no u svojoj doživljajnoj nesamostalnosti pripadaju jedinstvenom totalitetu spoznajnog doživljaja. »Prastav znanja« označuje činjeničnu datost neposredno doživljenoga, dakle čisti fakticitet doživljajnog postojanja koji stoji »onkraj kategorijalnih oblika bitka i bivanja.«¹ — Prastav obuhvaća širok raspon neposredno doživljenoga — od ponajviše površinski doživljenih danosti svakidašnjice pa do dubinskih sadržajnosti značajnih za strukturu osobnosti, koje prošavši procesima aktualiziranja mogu postati jezgrama filozofskih, znanstvenih, umjetničkih, religijskih i drugih stvaralačkih oblikovanja. Opseg prastavno znanoga obuhvatniji je od opsega svijesti, te zahvaća i regije podsvjesnog. Međustavnim aktualiziranjem određuje se logičko mjesto i »zazbiljnosni karakter« prastavno znanoga. Određivanje logičkog mjesta vrši se međustavnim negacijom, naime razlikovanjem činjenice od onoga što ona nije. To razlikovanje omo-

¹ P. Vuk-Pavlović: *Spoznaja i spoznajna teorija*, Zagreb 1926, str. 20. (Unaprijed u bilješkama ovo djelo označujem: Sp., a broj iza toga znači stranicu). Predspoznajni sloj »prastav znanja« u stanovitom smislu anticipira Husserlov »*Lebenswelt*«.

gućeno je danošću relacije, koja ova tri doživljajna sloja povezuje u kompleksiju cjelovitog doživljaja, te se preko nje bivstvo, iako još nepoznato, u međustavu ipak objavljuje kao naslućujuće. Tim putem određuje se i »za zbiljnosni karakter«, tj. modalitet bitka činjenice: da li je njezin način bitka fantazijski, fizički, metafizički, misaoni itd. U međustavnom aktualiziranju znanja nužno naime dolazi do razdvajanja nje svjesnosti — kao funkcije kojom se vrši razlikovanje — i predmetnosti — kao onoga što se razlikuje. Dok funkcija zadržava vremenost doživljaja, predmetnost je bezvremeni smisao. Neposredna doživljenost prastava još je s onu stranu ove oštre razlučenosti subjekta-objekta; procesima aktualiziranja znanja ne biva nikada zahvaćeno sveukupno potencijalno bogatstvo prastavno doživljenoga, već se iz njega izlučuje ono što, u odnosu na naslućivano bivstvo, međustavnim funkcioniranjem doživljajne relacije može biti zahvaćeno. Predspoznajni slojevi prastava i međustava pripremaju tako mogućnost spoznanje koja je shvaćena kao zrenje bistva.² Spoznaja nije, naime, puko znanje za činjenice, već je uviđaj njihovog smisla, a bivstvo je upravo kristalizaciono središte smisla spoznajnog doživljaja. U odnosu na fakticitet prastava bistvo je »onaj konstitutivni faktor, koji činjenicu u njenu nagome postojanju veže uz zabiljni smisao.«³ — Zrenje bistva jest dakle akt ideiranja, kojim se sažima doživljajem zadani smisao. Taj akt je nadređen prastavno danome sadržaju i međustavnome negativitetu, na koje se a priori sintetički usmjerava (dakle je, kako bi se Kant izrazio, aprioran, ali nije »čist«).

Cjeloviti doživljaj shvaćen je, naime, kao »predmet višega reda« u smislu Meinongove teorije predmeta,⁴ tj. kao kompleksija u kojoj su prastav i međustav znanja, kao i faktori koji se u njima pojavljuju, osobito svjesnost i predmetnost, inferiora, dakle predmeti koji u njihovoj doživljajnoj nesamostalnosti pripadaju hijerarhički nadređenom smislu kompleksije, ali mogu istupati i u logičkoj i fenomenalnoj nezavisnosti, i bilo u jednom, bilo u drugom odnosu spram kompleksije mogu biti spoznajno zahvaćeni. Takvo poimanje smisaone strukturiranosti doživljajnih cjelina i njihovih dijelova omogućilo je Vuk-Pavloviću da eidos protumači kao zbiljsko žarište u ko-

² Filozofske termine pišem ovdje u onom jezičkom obliku u kojemu dolaze u djelima o kojima je riječ. »Bivstvo« izvodi Vuk-Pavlović iz »biti«, ne iz »bivati« niti »bivstvovati«.

³ Sp. 26, u bilješci 6 na toj str. ističe Vuk-Pavlović srodnost i razliku svog poimanja »bistva« s Husserlovim pojmom »Wesen«.

⁴ Kako se napominje u Sp. 34, bilj. 9, Vuk-Pavlović u tumačenju doživljaja kao kompleksije primjenjuje, uz neke modifikacije, Meinongovu teoriju, osobito raspravu: *Über Gegenstände höherer Ordnung...* Premda Husserl i Meinong nisu neposredni Vuk-Pavlovićevi učitelji, njihov je pozitivan utjecaj najznačajniji u *Spoznaji i spoznajnoj teoriji*. Stavove drugih autora o kojima raspravlja, uključivši svoje neposredne učitelje Volkelta i Wundta, on kritički odbacuje (kao i, u odnosu na Husserla, njegov transcendentano-idealistički postavak).

jemu se sakuplja i prema kojemu se usmjerava doživljajni smisao, bilo da je riječ o cjelini doživljaja ili o njegovim dijelovima. Hijerarhična strukturiranost smisla koji se prozire aktom bistvenog zrenja, učinila je, dakle, suvišnim postulat transcendentnosti i »stavljanje u zgrade« mnogostrukih veza bistva s realnošću.

Cjelokupnost doživljavanja i doživljenoga, bilo da je riječ o djelovima ili cjelini, označuje Vuk-Pavlović terminom *zazbiljenost*, dok se terminom *zbilja* označuju uža područja, koja su aktualizirana procesima spoznaje. *Zazbiljnost* i *zbilja* imaju *ontički značaj*, tj. utemeljene su u izvornome *biti*. *Zazbiljnost*, kao cjelovit doživljaj, ima i *ontološki značaj*, tj. može davati svjesna tumačenja sebe same, kao i *zbilje*. Premda je u Vuk-Pavlovićevoj interpretaciji *zazbiljnost* pojmljena kao ono što je u *ontički-ontološkom* vidu najobuhvatnije, ne isključuje se mogućnost da transcendencia smisla u spoznajnom aktualiziranju razotkriva područja *zbilje* koja nisu *zazbiljna*, tj. kao takva se ne mogu doživjeti. *Zazbiljnost* je, naime, kao čovjekovo doživljavanje antropološki uvjetovana, ali se pojmovnim pročišćavanjem spoznajnog zahvaćanja može oslobađati antropomorfne predodžbenosti.

Na temelju spoznajnog postavka »*da se neka realna komponenta doživljaja uopće daje ne samo prastavno dohvatiti, nego i misaono izlučiti iz doživljajnog totaliteta te da nezavisno od ostalih može podati valjan objekt kako spoznaji tako i znanstvenom istraživanju*«⁵ mogu se zasebno razmatrati zakonitosti i relacije koje su svojstvene dijelovima doživljaja, te ih dovode u odnose bilo međusobno, bilo spram cjelovite kompleksije čiji su doživljajno nesamostalni članovi. Budući da je ovdje riječ o problematici spoznaje, interesira nas u prvom redu ona relacija kojom se, unutar doživljaja, konstituira fenomen spoznaje. Strukturalno uzevši, taj je fenomen fundiran relacijom koja postoji među relati *svjesnost-predmetnost*, (odnosno, *funkcija ili subjekt spoznavanja — predmet spoznaje*); izlučivši se u međustavu znanja iz doživljajnog totaliteta, ovi relati tvore relaciju koja se aktualizira zakonskom usmjerenošću funkcije na predmet, čime se u prastavno danoj predmetnosti razotkriva smisao bistva. Fenomenalna i logička nezavisnost omogućuje funkcionim i predmetnim relatiima da u granicama svojstvenih im bistvenih veza stupaju međusobno u relacije tvoreći tako raznolikost i bogatstvo empiričkim putem dohvativog profila *zbilje*. S druge strane, oni mogu, budući da kao inferiora fundiraju doživljaj, zadržati svoju izvornu doživljajnu nesamostalnost i stupati u relacije u toj supripadnosti doživljajnom totalitetu. Prvi način — kad relati stupaju u relacije u njihovoj logičkoj i fenomenalnoj nezavisnosti — naziva Vuk-Pavlović *empiričkim*, a onaj drugi — kad tvore relacije na osnovu svoje doživljajne nesamostalnosti — *metempiričkim*. Ako način na koji se relati u spoznaji kombiniraju nazo-

⁵ Sp. 38.

vemo »stavom«, proizlaze iz četverovrsne mogućnosti kombiniranja releta četiri spoznajna stava, dva teorijski adekvatna: empirički stav empiričkog predmeta i metempirički stav metempiričkog predmeta, i dva neadekvatna: empirički stav metempiričkog predmeta i metempirički stav empiričkog predmeta. Od dva adekvatna stava prvi je karakterističan za egzaktno-znanstvenu, a drugi za filozofijsku spoznaju (kao i za gnoseološke komponente u umjetnosti, religiji itd.), dok teorijski neadekvatni stavovi često dolaze u praktički uobičajenim navikama mišljenja, a znadu se ponekad pojaviti i na području filozofije. U metempiričkom stavu empiričkog predmeta relat koji istupa kao logički i fenomenalno nezavisan biva tretiran na doživljajno totalitaran način, npr. broj u mistici brojeva, neki meteor kao predmet obožavanja itd. U empiričkom stavu metempiričkog predmeta, obrnuto, neka tvorevina proizišla iz doživljajnog totaliteta (makar i primitivnog), recimo, neka zamisao božanstva, biva tretirana u okviru empiričkih pravilnosti mišljenja i prakse; ili, slično tome, biće kojemu je svojstven doživljajni totalitet biva u tome totalitetu podvrgnuto kriterijima primjerenim za zahvat stvari.

Teorijski adekvatni stavovi su karakterizirani time da im bistvo pri spoznavanju biva uvršteno u one smisaone veze koje odgovaraju njihovoj bistvenoj relaciji, tj. relaciji koja povezuje prastav i međustav znanja. Logički profil tih veza određen je međustavnim reduciranjem onoga što odnosnom području smisla ne pripada. Ova relacija, koja zakonski povezuje prastav i međustav znanja, imat će smisaono i strukturalno različit značaj u empiričkom i u metempiričkom spoznajnom stavu.

Razmotrit ćemo ovdje teorijski adekvatne stavove, i to najprije empirički stav empiričkog predmeta.

*

U tome spoznajnom stavu tvore međusobne relacije logički i fenomenalno nezavisni dijelovi doživljaja, kako na strani subjekta tako i na strani objekta. Usmjeravajući se u spoznajnom odnošenju na adekvatan empirički predmet, psihička funkcija osjetilnog opažanja, predočavanja, mišljenja, čuvstvovanja, htijenja itd. ostavlja na predmetu trag konkretnog doživljaja unutar kojega je nastala i kojemu pripada; taj refleks funkcije na predmetu Vuk-Pavlović naziva »zazbiljnosni karakter predmeta«. Budući da empirička⁶ znanstvena spoznaja teži za što većom egzaktnošću, nastoji se, na tome području, da zazbiljnosni karakter predmeta bude što više prevladan, tj. sveden na racionalne oblike i u krajnjoj liniji uklonjen. To najbolje uspijeva u matematici

⁶ Terminom »empiričko« označuje se ovdje svako spoznavanje kojim se zahvaćaju dijelovi doživljaja u njihovoj logički-fenomenalnoj nezavisnosti, bez obzira na to da li su zahvaćeni funkcijom mišljenja ili osjetilnom percepcijom.

i logici. Na drugim područjima, međutim, izvan tako usmjerene spoznaje, on može biti od znatne važnosti te na području umjetnosti ima upravo odlučujuću ulogu u oblikovanju predmeta.

Usmjeravajući se na doživljajnu zazbiljnost ne totalitarno, već parcijalno, tvori empirička znanstvena spoznaja »kategorijalna područja« posebni znanosti, tj. u predmetnom i metodskom pogledu jednoznačno određena područja samosvojnih znanosti, koje se pojmovno konstituiraju prema bistvenom smislu koji istražuju. Unutar takvih područja neka predmetnost nije uvrštena u smisao u njezinoj čistoj izoliranosti, nego po relacijama u kojima stoji s drugim predmetnostima smisalnog područja kojemu pripada; bistvo predmetnosti se dakle konstituira u dimenziji smisla i u identitetu svog značenja se oslanja na područje zakonski određeno svojstvenom mu relacijom, dakle, na kategorijalno područje one znanosti koja istražuje taj tip zakonitosti. Unutar tog područja pripada, prema identitetu bistvenog određenja, svakoj predmetnosti jedno i samo jedno mjesto. Ova jednoznačnost (univokacija) bistva čini *statički momenat* spoznaje (ustrajanje bistva u vlastitoj istoznačnosti), dok smisaona povezanost bistvenog određenja sa cjelokupnim područjem odnosne znanosti čini *dinamički momenat* spoznaje. Statički momenat spoznaje uvjetuje diskretnost spoznatih predmetnosti, koja se međutim oslanja na kontinuiranost smisaonih veza cjelokupnog kategorijalnog područja, tj. na *dinamički momenat* spoznaje. Predmetnosti koje istupaju u njihovoj logički-fenomenalnoj nezavisnosti uvrštene su tako u kategorijalna područja posebnih znanosti, a takvome uvrštavanju odgovaraju, na strani funkcije, primjereni načini spoznavanja smisaonih veza koje su svojstvene tome području, tj. posebne metode znanstvenog istraživanja.

Samosvojna znanost karakterizirana je, dakle, jednoznačno određenim predmetnim područjem i metodama koje tom području odgovaraju. Jednoznačnost predmetnih određenja ne znači, međutim, i nepromjenljivost, jer u dinamici znanstveno-istraživačkog razvitka ova jednoznačnost prolazi kroz krizne momente, koji unutar te iste dinamike bivaju s više ili manje uspjeha prevladavani, razotkrivajući nove značenjske mogućnosti predmetnih određenja. U njihovoj samosvojnosti nisu, naime, posebne znanosti međusobno izolirane, već se koordiniranošću i hijerarhičnošću smisaonih veza međusobno povezuju, tvoreći šire značenjske sklopove. Na primjer, neka zraka zelene svjetlosti koja je pala u naše oko dobiva, ako je podvrgnemo istraživanju, po njezinim kvantnim oznakama određeno mjesto unutar predmetnog područja optike. Jednoznačnost određenja je ovdje ograničena relacijom neodređenosti, odnosno Planckovom konstantom, što je s obzirom na uvjetovanost istraživanja posljedica »zazbiljnosnog karaktera predmeta«, no to više upućuje na stanovite materijalno-energetske osobitosti zbilje, nego što bi bilo zaprekom samome istraživanju. Uvrštena u općenitiju teoriju elektromagnetskog zračenja, ta nam zraka može dosta toga reći o prirodi u kojoj živimo. Recimo da je ona, krenuvši pred više

tisućljeća s jedne zvijezde i prošavši prošle noći našim teleskopom, ostavila svoj trag na njegovome filmu. Taj trag podvrgavam spektralnoj analizi, koja nam govori o kemijskoj građi tvari od koje je ta svjetlost potekla i ujedno otkriva »crveni pomak« iz kojega nazrijevamo kolikom se brzinom (sa stanovitom približnošću, uslijed mogućeg djelovanja gravitacijskih polja itd.) to svijetleće tijelo od nas udaljuje; ovo možemo uklopiti u teoriju ekspanzije svemira, itd.

Kvantno određenje nekog snopa svjetlosti pripada nizu takvih određenja, koja se sva odnose na područje elektromagnetskog zračenja i u skladu su s postojećom fizikalnom teorijom tog područja. Taj niz kvantnih odredbi jest dakle jedan teorijski niz unutar fizike mikrosvijeta, koji pripada fizici kao samosvojnoj znanosti. Analogno tome, spektralnoanalitičke odredbe različitih kemijskih elemenata tvore također jedan teorijski niz koji pripada jednom u metodskom pogledu specifičnom području kemije unutar kategorijalnog područja kemije kao samosvojne znanosti. Ovi su nizovi sasvim različiti i po samima sebi nepovezani. Ali praksa znanstvenog istraživanja dovodi u vezu njihove rezultate. Takvih povezivanja rezultata koji proizlaze iz različitih teorijskih nizova, može biti neodređeno mnogo. Ako su ona teoretski ispravno izvedena, pripadajući jednom obuhvatnijem i smisaono nadređenom području, koje Vuk-Pavlović naziva područna kategorija. U njezinoj smisaonosti je, dakle, moguće povezivanje teorijskih nizova koji pripadaju različitim samosvojnim znanostima. Takvo povezivanje je inspirirano istraživačkom praksom, te članovi takve povezanosti tvore praktički niz, a budući da pripadaju različitim kategorijalnim područjima, nastaje njihovim povezivanjem kategorijalni sloj.

Dok se u istraživačkoj praksi kategorijalnim slojevima oblikuju predmetnosti koje doduše nisu čisto teoretskog značaja, ali se pokoravaju statičkom i dinamičkom momentu znanstvene spoznaje, u prilikama praktičke svakidašnjice kategorijalni sloj se ukružuje u stvar. Prilagođujući sebi okolinu, čovjek nastoji spoznajnim putem savladati otpor koji stvari pružaju njegovu djelovanju i njihova svojstva koristiti za svoje svrhe. Uslijed različitosti tih svrha on prilazi stvari s različitih njezinih »strana« i pojedina njezina svojstva (tvrdoća, kemijski sastav, električna vodljivost itd.) pridjeljuje teoretskom istraživanju. Međutim, koliko god svojstava tako istražio, još uvijek ostaju ona koja su neistražena i nepoznata, jer se stvar može zahvatiti i s drugih njezinih strana, što neograničen rast potreba i mogućnosti svakodnevnih prakse i zahtijeva. Tako nastaje mišljenje da je »stvar« u krajnjoj liniji nepoznatljiva. Taj nepoznatljivi *residuum* smatra se onda često znakom metafizičkog temelja stvari. To, međutim, nema povezanosti s metafizikom, već je riječ o ispreplitanju teorijske i praktičke problematike.

Kategorijalni sloj, oslanjajući se na kategorijalna područja različitih samosvojnih znanosti, ne može imati samosvojnosti, jer se u nje-

mu dodiruju različita područja i metode istraživanja. Takav sklop istraživačke problematike u kojemu se, uslijed potreba proizašlih iz prakse, ukrštava više znanstvenih područja, naziva Vuk-Pavlović »nauka«, za razliku od čisto teoretske znanosti (npr. medicinske nauke oslanjaju se na mnoge samosvojne znanosti, pravne nauke također itd.).⁷

Treba napomenuti da u *Spoznaji i spoznajnoj teoriji* Vuk-Pavlović tretira kategorijalni sloj samo kao obilježje praktički shvaćene »stvari«. No načelni stavovi njegove teorije kategorijalnih područja znanosti i njihova supripadnost područnim kategorijama daju mogućnost da se zakonskim putem (suglasno sa smislom odgovarajuće područne kategorije) izvede povezanost rezultata različitih posebnih znanosti, tj. primjena kategorijalnog sloja u teoretske svrhe (npr., ona teleskopski zahvaćena svjetlost može nam ponešto reći o postanku svemira, odnosno, različite vrste analize tkiva nekog čovjeka mogu dosta reći o njegovu zdravstvenom stanju, itd.). Takvi postupci postaju posljednjih decenija sve značajniji za znanstveno istraživanje, kako se ono približava temeljnom jedinstvu prirode (stoga sam gore navela takav jedan primjer). Ti postupci, inače, približuju pojmove »predmet« i »stvar« te »znanost« i »nauka«; dakako, i u slučaju teoretskim putem dobivenog kategorijalnog sloja, postoji uvijek još neistražen *residuum*.

Inače, principijelno Vuk-Pavlovićevo razlikovanje »predmet« i »stvar« (kojega nema ni u Meinonga ni u Husserla) uspješno rješava mnoge teškoće. Recimo, Hussler mora razlikovati »realno stablo u polju« (koje može izgorjeti) od njegova transcendentnog smisla, noeme, koja je predmet intencionalnog akta. Međutim, u Vuk-Pavlovića to realno stablo je »stvar«, dakle, bio bi nesporazum teorije i prakse kao takvo shvatiti ga predmetom istraživanja. Teoretska istraživanja unutar odgovarajućih znanstvenih područja bila bi: kemijska analiza tvari u korijenu, osmoza, kemijska analiza tvari u listu, anatomija lista, stabljike itd. Takvim istraživanjima odgovarajući predmeti i istraživački rezultati koji se na njih odnose nisu transcendentni, nego su mnogostrukim vezama povezani sa zemljom u kojoj biljka raste, sa zrakom, svjetlošću itd., te spoznato *bistvo* označuje upravo *smisao* tih zbiljskih veza koje su bile predmetom istraživanja. Kad je, dakle, riječ o teorijski adekvatnom istraživačkom stavu, postoji u Vuk-Pavlovića relacija istoznačnosti između *predmeta* i *smisla* istraživanja; intencioni predmet u njegovoj teoriji spoznaje se, dakle, može nazvati *noema*, premda nije transcendentalan (Vuk-Pavlović u *Spoznaji . . .* doduše ne upotrebljava taj naziv, ali budući da je »predmet« u dimenziji smisla, nema nekog teoretskog prigovora za upotrebu tog naziva). Ova pitanja dobivaju puno značenje u metempiričkom spoznajnom stavu.

⁷ Termini »znanost« (*scientia, Wissenschaft*) i »nauka« (*doctrina, Lehre*) nisu, dakle, u Vuk-Pavlovića sinonimi; potreba diferenciranja tih termina uopće se osjeća u filozofijskoj i znanstvenoj literaturi.

Kao što su pojmovno konstituirane predmetnosti uvrštene u kategorijalna područja, tako su i kategorijalna područja posebnih znanosti uvrštena u šire sklopove područnih kategorija, unutar kojih može biti podvrgnuto istraživanju bistvo takvih kategorijalnih područja, kao i bistvo znanosti kao takve. Područne su kategorije naime »posljednje najobuhvatnije znanjem kvalitativno odredive saveznosti« i »posljednje saznatljivije bistvene opreke, koje su zazbiljnošću date«⁸. Međutim, u težnji za sustavnošću i povezanošću znanja, čovjek nastoji da i te razlike i opreke ujedini u sveobuhvatnoj saveznosti svoga »svijeta«. Kao idealan cilj takvih težnja svijet bi bio takav sustav područnih kategorija koji bi u biti mogao izraziti svu zazbiljnost, tj. sve što se može doživjeti, pa i svu zbilju koja kroz povijesno dan slijed generacija doživljavanje sa svoje strane uvjetuje. Međutim, takav cilj, premda se zamišlja i unutar nekih filozofskih sistema, jest nedohvatan, jer je čovjekovo znanje uvjetovano individualno doživljenim prastavom te makar koliko se njegove mogućnosti razgranale u procesima aktualiziranja, ono ipak svojim sustavom kategorija neće moći izraziti svu zazbiljnost, nego će njegov svijet biti jedan od mnogih mogućih svjetova. Već u *Spoznaji i spoznajnoj teoriji*⁹ Vuk-Pavlović formulira u tom smislu tezu o mnoštvu svjetova, koji čovjekovim doživljavanjem niču u krilu jedne jedinstvene zazbiljnosti, koja je prema tome i »jedno« i »mnogo« te se ni jednim ni drugim od tih pojmova ne iscrpljuje. Pluralistička teza o mnoštvu svjetova stoji, dakle, u dijalektičkoj vezi s monističkom koncepcijom zazbiljnosti: »Smisao, apsolutno, zazbiljnost, istina ili kako se to već hoće nazvati, svakako je u već razloženom smislu neko jedno, ali je i 'jedna' zazbiljnost . . . dosta obuhvatna, da slikovito govoreći krije u svome krilu nebrojene zazbiljne svjetove.«¹⁰

Svijet je u Vuk-Pavlovića doživljajno uvjetovan i doživljavanjem stvaran, ali nije subjektivan u subjektivističkom smislu, jer je doživljajni totalitet protumačen kao jedinstvo subjekta i objekta. Kako je ovdje riječ o empiričkoj spoznajnoj problematici, prišli smo fenomenu svijeta iz perspektive područnih kategorija i njihova sustava. Ova kategorijalna strukturiranost, međutim, svojom formalnom racionalnošću razdvaja svjetove. Nadići formalne ograde i ostvariti komunikacije među različitim svjetovima — dakle i međuljudsku komunikaciju — može samo spoznaja koja racionalnost sjedinjuje sa simpatijom i aksiološkim činiteljima doživljaja. Time nas ujedno problematika svijeta upućuje da razmotrimo način spoznaje koji se aktualizira kao metempirički stav metempiričkog predmeta. To je, dakako, neophodno i radi razumijevanja spoznaje kao takve budući da je ona, u bilo kojem na-

⁸ Sp. 59.

⁹ v. Sp 61—65. Tu tezu je svestranije razvio u raspravi *Filosofije i svjetovi*, Skopje 1962.

¹⁰ Sp. 64.

činu svog aktualiziranja, cjelovit doživljaj, te u tom smislu može biti spoznajno zahvativa samo metodološkim načinom koji se ovdje naziva metempiričkim.

*

Kao u empiričkom spoznajnom stavu, tako i u metempiričkom spoznaja je zrenje bistva, tj. akt ideiranja, fundiran sintezom ontičke neodređenosti prastava s logičkom negacijom i fenomenalnim odredbama međustava. No budući da se u ovome spoznajnom stavu relati međusobno povezuju u vidu njihove doživljajne nesamostalnosti, bit će i predmetni i subjektni relat, kao i njihova korelacija, drukčije i kompleksnije strukturirani. Vuk-Pavlović smatra da ova dva spoznajna stava, tj. empirički stav empiričkog predmeta i metempirički stav metempiričkog predmeta, čine u metodskom i predmetnom pogledu najradikalnije razlike na spoznajnom području. Budući da je u posljednjem stavu riječ o spoznaji doživljajnih totaliteta, predmetnost je kompleksija koja sadržava empirički heterogene elemente subjekt i objekt i njihovu korelaciju, dakle funkcija kao subjekt metempiričkoga teorijskog zrenja ima značaj *naročita akta koncentracije, zapravo filozofičke koncentracije* te bi se smjelo reći da se *duhovno dno ovoga postavka ima u posljednju ruku tražiti u neke vrste intuiciji, dašto ne tako shvaćenoj kao da bi bila skroz odvojena od svakog mišljenja.*¹¹

Cjelovit doživljaj koji odgovara metempiričkom stavu metempiričkog predmeta jest, dakle, kompleksija smisaono i strukturalno nadređena kompleksiji koja karakterizira empirički spoznajni stav, te ova u onoj prvoj može imati ulogu *inferiusa* (u smislu Meinongove teorije predmeta). Dok se empiričkim spoznajnim stavom spoznaje smisao doživljajnih dijelova, ontološki značaj kompleksije koja konstituira metempirički stav metempiričkog predmeta, sastoji se u spoznaji doživljajnih cjelina, bilo da je riječ o spoznaji cjelovitosti spoznajnog doživljaja (tada je to »spoznaja spoznaje«) ili nekog drugog, recimo moralno-praktičkog, mističkog, inspiracije umjetnika itd. Vuk-Pavlović smatra da je taj stav karakterističan ne samo za filozofsku spoznaju kao takvu nego i za izvorište filozofije: *Metempirički se stav metempiričkog predmeta... realizira u nekom dubljem doživljajnom sloju, određeniije rečeno u sloju, gdje konačno valja naći i onaj filozofički pradoživljaj, u kojemu mora da ima svoj izvor svaka neka konkretna izvorna filozofija.*¹² Ako se istraživanje, utemeljeno na ovome stavu, u predmetnom i metodskom pogledu konsekvantno provodi, nastaje znanost, koja se može prikladno označiti terminom *metempirika*.¹³

¹¹ Sp. 173.

¹² 1. c.

¹³ v. Sp. 179, 180. Termin »metafizika«, koji Vuk-Pavlović tu navodi (str. 180) kao moguću oznaku te znanosti, ističući teškoće koje bi takva oznaka povlačila sa sobom, nema doista ni jednoznačnosti ni prikladnosti za

Budući da ima jednoznačno određeno vlastito predmetno i metodsko područje, metempirika je samosvojna znanost. Kako, pak, ona razmatra strukture i sadržaje doživljajnih totaliteta i relacije njihovih dijelova, nužno će dijelove njezinog predmetnog područja sačinjavati fenomeni čovjekove prakse, svakidašnje kao i stvaralačke, zatim rezultati određenih empiričkih znanosti, pa i same te znanosti kao takve. U odnosu na kompleksiju metempiričke znanosti (u prije izloženom smislu odnosa kompleksije i njezinih dijelova), ti dijelovi, kao *inferiora*, imaju stanovitu logičku i fenomenalnu nezavisnost, te metempirika ne dira u njihovu metodsku i predmetnu samosvojnost, ukoliko takva postoji.

Vidljivo je, dakle, da je moguće teoretsko izviđanje fenomena spoznaje, te se postavlja epistemološko pitanje, da li takvo izviđanje ima značaj jedne samosvojne znanosti ili nekakav drukčiji.

*

To što postoji mogućnost teoretskog¹⁴ zahvaćanja spoznaje, uvida u njezin smisao i strukturu (što smo dosada razmatrali), sačinjava po Vuk-Pavlovićevu stanovištu pretpostavku teorije o spoznaji. Daleko od toga da bi pristajao uz tada raširenu hipotezu »bespretpostavnosti« spoznajne teorije, on smatra da se njezin epistemološki značaj može odrediti tek nakon što su razmotrene pretpostavke.

Osmišljavajući se korelacijom doživljajem danih relata: spoznajna funkcija-intencioni predmet, odnosno, spoznavanje-spoznato, pripada spoznaja spoznajnom doživljaju, ali ne koicidira s doživljajem. Izlučujući, naime, iz ontičke neodređenosti prastava predmetnost koja će se, prošavši međustavom znanja, aktualizirati kao bistvo, spoznajna će funkcija u međustavnim negacijama razlučiti »samorazložnu« komponentu doživljaja od »nesamorazložne«. Ovu posljednju sačinjavaju: »iskonska funkcija« kao onaj psihički sklop koji pripada doživljaju ali nema intencionalni značaj, kao recimo, radost ili dosada koja je takvom nekom konkretnom doživljaju supripadajuća; »upućena zbilja« ili neteorijska »stvar« kao ukrućenje praktičkim putem nastaloga kategorijalnog sloja; »zazbiljnosni karakter« koji posreduje između tih dvaju faktora i dominira ovom nesamorazložnom komponentu

tu svrhu te se kaže u bilj. 81: »Kako ovaj sustav imade svoj osnov u metempiričkome stavu metempiričkoga predmeta, možda bi se smio naznačiti najzgodnije kao 'metempirika'...«. No u raspravi: *Spoznajna teorija i metafizika*, Zagreb 1928, on je ipak za tu problematiku upotrebio »nezgodan« naziv »metafizika«.

¹⁴ Nazivi »teorija« i »teoretsko« ne dolaze u Vuk-Pavlovića u onoj specifikaciji koju im je pridavao Kant i neke novokantovske škole, nego u originalnom značenju, odnosno, u smislu fenomenološke modifikacije teoretskih akata, prema kojoj svaki eidetski usmjeren akt može imati značaj teoretskog akta (v. Husserl, *Ideen...* II, Haag 1952, str. 4 i d.).

t o m spoznajnoga doživljaja¹⁵. Faktična datost tih elemenata u nekom konkretnom spoznajnom doživljaju nije odlučna ni po metodu ni po logičko-sistematičku strukturu spoznajne teorije, već će se ta pitanja rješavati u smjeru problematike koja je uvjetovana samorazložnom komponentom tog doživljaja: »Samorazložna naime komponenta, što se stavlja korelacijom intencionog predmeta spoznaje i spoznaji specifične funkcije dohvaćanja, ugledanja bistva, sadržava sama one tvorne momente, kojima se odlikuje spoznaja i po kojima spoznajni doživljaj kao takav dobiva svoj osebni smisao . . .«¹⁶. Prema tome, samorazložnu komponentu spoznajnog doživljaja sačinjava intencionalni akt, tj. čist intencionalni odnos svjesnost-predmetnost (što je u Husserlovoj fenomenologiji označeno terminima *noesis-noema*), karakteriziran zakonitošću smisla svojstvenog upravo jednoj konkretnoj relaciji. »Smisao« nije, naime, shvaćen racionalistički, već fenomenološki, tj. on osim intelektualnog i osjetilnog percipiranja obuhvaća i akte vrednovanja, čuvstvovanja, htijenja itd.

Predmetno područje spoznajne teorije jest, dakle, samorazložna komponenta spoznajnog doživljaja, tj. intencionalno osmišljenje relacije spoznavanje-spoznato. Razmatranje te relacije u njezinoj cjelovitosti je metempiričko, jer je i sama relacija metempiričke prirode, budući da su relati »spoznavanje« i »spoznato« (kao specijalni slučajevi od »svjesnost« i »predmetnost«) empirički uzevši heterogeni te njihova smisaona veza može biti sagledana jedino u vidu doživljajne nesamostalnosti, tj. metempirički. Središnji dio predmetnog područja spoznajne teorije sačinjava, dakle, *dio metempirike* (metempirika u njezinoj cjelovitosti razmatra, naime, i druge doživljaje, a ne samo spoznajni). Međutim, relati »spoznavanje« i »spoznato« mogu biti dohvaćeni i u vidu njihove logički-fenomenalne nezavisnosti i razmatrani unutar predmetnih područja empiričkih znanosti; prvi relat, kao funkcija, pripast će tada *psihologiji*, a drugi *teoriji predmeta* (kao opća znanost o predmetu, ona prema vrsti svojih istraživanja stupa u veze s logikom, matematikom, filozofijom jezika itd.). Istraživački rezultati odgovarajućih dijelova psihologije i teorije predmeta pružit će vrijedan i neophodan materijal cjelovitom metempiričkom zahvatu. Teorija spoznaje dakle, smatra Vuk-Pavlović, nema značaj jedne samosvojne znanosti, jer u predmetnom i metodskom pogledu sudjeluju u njoj svojim posebnim dijelovima tri znanosti: metempirika, teorija predmeta i psihologija.

Cjelovit smisao spoznajne relacije, koji kao veza empirički heterogenih faktora pripada metempiričkom istraživanju, sačinjava kompleksiju ili predmetnost višega reda, u kojoj su spomenuta empirička znanja fundamenti relacije. Metempirička znanost svojom smisaonom i strukturalnom osobitošću može na taj način spoznaje dobivene unutar pojedinih empiričkih znanosti dovoditi do sinteza u kojima su smi-

¹⁵ v. Sp. 143.

¹⁶ Sp. 144.

saono ujedinjeni empirički heterogeni elementi. Za prosudbu istinosne vrijednosti takvih sinteza metempirika nema drugog kriterija nego uvid u doživljaj kojim se smisaono ujedinjeno ostvaruje; empirički istraživački postupci imaju u tome pripremnu ulogu. Doživljaj, naime, putem svoje samorazložne komponente, obasjava istinosni doseg i značaj vlastite zazbiljnosti.

U doživljaju spoznaje takav nedvouman uvid u istinosnu vrijednost doživljajem aktualiziranog smisla jest očitost, kao doživljeno slaganje subjektivne izvjesnosti i objektivnog valjanja. U tom je smislu doživljaj očitosti (evidencije) upravo »žarište spoznaje u kojemu počivaju njeni vrijednosni temelji«¹⁷.

Kad spoznavanje, kao subjektivni korelat spoznajne relacije, pogađa »valjano« kao stvarno stanje objektivnog korelata, u duševnom zbivanju funkcija spoznavanja očituje se kao »izvjesnost«; čitavom pak relacijom dominira »očitost«, kao nadređeni sintetički momenat, kojemu je svojstven apodiktičan uvid u slaganje ili neslaganje subjektivnog i objektivnog korelata. U slučaju potpunog slaganja smisao je uvida ispunjenje (*Erfüllung*). U slučaju nepotpunog slaganja uvid pogađa stanovit stupanj vjerojatnosti (u čijem kvantumu mogu sudjelovati kvantitativno usmjerena empirička istraživanja).

Zbiljski subjekt cjelovitoga spoznajnog doživljaja podiže u doživljaju očitosti valjanosni zahtjev: »ovaj zahtjev ide tako daleko, da spoznavanje ne odustaje od ovoga pridavanja 'spoznatomu pripadnoga smisla' upravo ovome spoznatome ni mimo svijesti, dakle ni onda, kad bi se uzelo, da nije nikakvim aktom spoznavanja bilo privučeno u tok svijesti. Ili, kako se još drugim riječima dađe reći: spoznavanje hoće valjati; doživljaj spoznaje prati uvijek doživljaj valjanosnoga zahtjeva.«¹⁸ Taj zahtjev ima, kako se vidi iz navedenoga, dvostruki značaj: transcendencijom smisla upućuje na vandoživljajnu zbilju, a kao »zahtjev« vezan je uz akte vrednovanja; drugim riječima, u »zahtjevu« doživljaja spoznaje sadržan je ontološki i aksiološki momenat.

Doživljajem spoznaje postavljen valjanosni zahtjev nije samo voljne i intelektualne već i emocionalne prirode. Po tome emocionalnom momentu, koji Vuk-Pavlović naziva intenciono ćućenje¹⁹, valjanosni zahtjev ima značaj akta vrednovanja, a vrednota koju on pogađa jest istina. Doživljaj spoznaje uvijek je, dakle, i vrijednosni doživljaj koji, postavljajući spoznatu istinu kao vrednotu, znači i poziv čovjeku na njeno ozbiljenje. U tome se očitono doživljavanje slijeva sa širokim tokom čovjekovog stvaralačkog djelovanja, te noetska isti-

¹⁷ Sp. 193. Za izraze »očitost«, »izvjesnost«, »valjanje« navodi Vuk-Pavlović (u registru na kraju Sp.) uobičajene njemačke termine »Evidenz«, »Gewissheit«, »Geltung«.

¹⁸ Sp. 199.

¹⁹ Sp. 240 (pritome se, u bilj. 104, poziva na M. Schelera).

na stupa u veze s istinom estetskom, etičkom, religioznom i socijalnom. Apodiktičnost očitosnog uvida unosi unutarnju čvrstoću u takvo čovjekovo djelovanje.

*

U epistemološkom pogledu, dakle, teorija spoznaje nema značaj jedne samosvojne znanosti, jer u teorijskom zahvaćanju spoznaje ne sudjeluje jedna znanost u njezinoj predmetnoj i metodskoj potpunosti, već više različitih znanosti njihovim dijelovima: dio metempirike, koji istražuje upravo spoznajno doživljavanje, ima središnji i smisaono nadređen značaj jer razmatra očitost u kojoj je sadržano »žarište spoznaje«; dijelovi empiričkih znanosti psihologije i teorije predmeta imaju pomoćni značaj: dio psihologije koji proučava funkcije, razmatra i prirodu i modalitete izvjesnosti, a dio teorije predmeta (ustvari neograničen), koji ovdje dolazi u obzir, sačinjava proučavanje strukturalnih i smisaonih osobitosti predmeta »vâljano«. Kao što nije samosvojna znanost, tako teorija spoznaje nije ni jedna jedinstvena znanstvena disciplina, jer se u njoj više takvih disciplina ukrštava. Ova epistemološka heterogenost ne umanjuje, međutim, značaj teorije o spoznaji za čovjekovu duhovnu i stvaralačku somobitnost. U stanovitom ga smislu čak uvećava, jer u jednome žarištu koncentrira različita i inače divergentna stremljenja. To koncentriranje omogućeno je povezanošću logičkog, aksiološkog i ontološkog uviđaja u doživljaju spoznaje.

*

U Vuk-Pavlovićevu razmatranju spoznajnog problema razrađena

je njegova *realistička filosofija doživljaja*. Ona se, dakako, ne odnosi samo na spoznajnu, već i na estetičku, etičku, sociološku i drugu problematiku ali se, samorazumljivo, u svojim daljnjim djelima autor ne vraća na ono što je izložio u prvome, već to pretpostavlja. Njegova je originalnost upravo u *realističkom* tumačenju doživljaja, a u tome je i glavna vrijednost ove filosofije jer se u njoj — za razliku od transcendentarno-fenomenološkog razmatranja u idealitetu čiste svijesti — doživljaj promatra u mnogostrukosti njegovih veza sa životnošću bivstvovanja. To dolazi do izražaja osobito u koncepciji humanističkih nauka²⁰ koja odatle proizlazi. Te nauke — pedagogija, sociologija, antropologija, nauka o umjetnosti, nauka o religiji, itd. — imaju jedan svoj središnji dio, metempirički ili filozofski, koji je smisaono nadređen te sačinjava, recimo, filozofiju odgoja, filozofiju umjetnosti, filozofsku antropologiju itd., no njegova je smisaona nadređenost omogu-

²⁰ Budući da u takvim tvorevinama učestvuje više različitih znanosti, ne pripada im, prema Vuk-Pavlovićevoj terminologiji, oznaka »znanost«, nego »nauka« (kako je ovdje već izloženo u bilješci 7).

čena time što se oslanja na egzaktna i empirička istraživanja raznih posebnih znanosti — matematike, psihologije, fiziologije itd., kao i na pomoć statistike i informatike. Smislu konkretnog istraživanja odgovarajuća povezanost ovih inače heterogenih područja, sačinjava kompleksno jedinstvo jedne humanističke nauke. Po svojoj strukturi spoznajna teorija pripada također takvome tipu nauka, ali je u pogledu na smisao fundamentalnija u odnosu na ostale jer omogućuje uvid u problematiku kriterija istinitosti i druga neka načelna pitanja.

Od posebnih obilježja Vuk-Pavlovićeve filosofije doživljaja ističe se originalnošću njegova koncepcija troslojne strukture doživljaja — prastav, međustav i bistvo — koja, dobivena analitičkim putem, omogućuje razmatranje doživljajne problematike u konkretnoj zabiljnosti, umjesto u transcendentnom idealitetu. U metodskom pogledu od posebnog je značenja njegovo razlikovanje razmatranja doživljajnih dijelova i relacija u kojima stoje u njihovoj logički-fenomenalnoj nezavisnosti (empirički stav empiričkog predmeta) od razmatranja istih tih dijelova i relacija u njihovoj nesamostalnosti spram cjelovite kompleksije doživljaja (metempirički stav metempiričkog predmeta); to razlikovanje, suptilno i jednostavno, izvodi filofsku misao iz mnogih kvazimetafizičkih čorsokaka; u filosofiji mu je, donekle, analogno razlikovanje »problem« i »misterij« u G. Marcela.

Jedna od pažnje vrijednih osobitosti Vuk-Pavlovićeve filosofije jest njegova težnja za što preciznijim izrazom, dakle i za nalaženjem riječi koje bi što adekvatnije i jednoznačnije odgovarale izražaju onoga što se razmatra; to je, dakako, u vezi s problemom komunikabilnosti filosofije. Ne da se poreći da je Vuk-Pavlović uspio u tim svojim terminološkim nastojanjima, bez obzira na to što su inače njegovi termini u nas veoma rijetko upotrebljavani.

Ukrštavanje spoznajne, aksiološke i ontološke problematike u Vuk-Pavlovićevoj filosofiji ima, kako je na početku istaknuto, značaj međusobnog uvjetovanja i prožimanja, a ne postuliranja prioriteta neke od tih problemskih linija. Ipak spoznajni problem dominira, na stanoviti način, ne samo u njegovoj filosofiji, već i u njegovim najbitnijim životnim aspiracijama. Nije, dakako, riječ o spoznaji u njezinoj racionalnoj izoliranosti, nego u međusobnoj prožetosti navedenih triju momenata, koja proizlazi iz jedinstva uma i čuvstva. To jedinstvo omogućuje transcendenciju racionalnog razgraničenja u sebe zatvorenih svjetova, dakle i međuljudsku komunikaciju, odnosno komunikaciju svjetova; u krajnjoj liniji, ono upućuje na transcendenciju ograničenosti kao takve, usmjeravajući spoznaju prema apsolutu. Vuk-Pavlović je često, u veoma sažetom obliku, stihovima izrazio stanovite osobitosti svoje filofske misli, pa tako i ovaj momenat bitno-značajne životnosti spoznaje za njega: *»Živote vječni, sudbo svjetskog htijenja — kad molitva se s vrela mojih nada — pridruži slavlju tajne tvoga sklada, — ja molit ne ću vijek bez poniženja, — ja molit ne ću uskrs izbavljenja, — već kad mi digneš svrhe moga rada — do uzvisina, s*

*kojih duša pada — u čistilište vrla obraćenja, — tad ispunjenja sazdam
doživljaj mi — saznanja bića tvog da bljesne sjaj mi, — i ništit znaj
mi dane svijetle i slavne, — taština ropske sne — i samo daj mi —
riječi one priproste i ravne, — što ne će ginut, kad se s tobom spravne.*²¹

SPOZNAJNI PROBLEM U FILOSOFIJI PAVLA VUK-PAVLOVIĆA

Sažetak

Spoznajna problematika u Vuk-Pavlovićevoj filosofiji bitno je povezana s ontološkom i aksiološkom; ta je veza karakteristična za samu jezgru njegove filosofije. Svoje stavove o smislu, vrijednosti i dosegu spoznaje, te o mogućnosti i načinima teoretskog zahvaćanja spoznaje, on izvodi iz eidetski usmjerene analize doživljajnih fenomena. Doživljaj (Erlebnis) shvaća kao zbiljski događaj u struji bivstvovanja i u razmatranju zadržava njegove veze s realnošću. U Vuk-Pavlovićevoj usmjerenosti na razmatranje doživljajnih struktura, te u nekim metodskim i sadržajnim rješenjima vidljiv je utjecaj Husserla, pretežno iz njegove deskriptivno-analičke faze; no Vuk-Pavlović odbacuje Husserlov metodski postulat transcendentalnosti, zastupajući realističku liniju fenomenološkog istraživanja. Značajan je u njega također utjecaj Meinongove teorije predmeta.

U epistemološkom pogledu, po njegovu naziranju, teorija spoznaje nije jedna jedinstvena znanost, već je strukturalno složena: njezin središnji dio sačinjava dio metempirike, pod kojom se razumijeva znanost o doživljajnim totalitetima; ostali dijelovi pridijeljeni su posebnim znanostima, i to, subjektivna funkcija psihologiji, a intencioni predmet teoriji predmeta. Na taj način je moguće da empirička i egzaktna istraživanja pridonesu uvidu u smisao spoznaje. Analogna hijerarhija smislaonih veza proizlazi i za druge humanističke znanosti.

THE COGNITIONAL PROBLEM IN THE PHILOSOPHY OF PAVAO VUK-PAVLOVIĆ

Abstract

Cognitional issues in Vuk-Pavlović's philosophy are essentially related to the ontological and axiological; this connection is characteristic for the very core of his philosophy. His attitudes on meaning, values and the scope of cognition, and the possibility and way of theoretically understanding cognition is deduced by him from an eidetically oriented analysis of experiential phenomena. He perceives experience (Erlebnis) as a real event in the current of being and retains its connection with reality in consideration. Husserl's influence is visible in Vuk-Pavlović's slant towards consideration

²¹ V. Vuk-Pavlović, *Zov*, Skopje 1964, str. 15 (Treći rijek).

of experiential structures, and in certain solutions for method and content, particularly Husserl's descriptive-analytical phase; but Vuk-Pavlović rejects Husserl's method postulate of transcendality, preferring a realistic line of phenomenological research. Meinong's theory of the objects also had a significant influence on him.

From the epistemological point of view, according to his premise, the theory of cognition is not a single science, rather it is more complex structurally: its central part consists of a part of metempirics, which implies a science of experiential totalities; the rest of the parts are associated with special sciences, such as the subjective function of psychology, and the intentional object of the theory of the object. In this way it is possible for empirical and exact research to contribute to insight into the meaning of cognition. An analogous hierarchy of meaningful connections emerges from the other humanist sciences as well.